Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

ЗАМАН

Орта кюн, никкола ай (июнь), 15, 2023 жыл

№ 71 (21272)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Кенгеш

Биринчи августдан иш хакъны кётюрюрге белгиленеди

КъМР-ни Башчысы Казбек Коков КъМР-ни Правительствосуну къауууму эмда шахарланы бла районланы администрацияларыны таматалары бла кенгеш бардыргъанды. Анда быйылны беш айыны эсеплери сюзюлгенди эмда келир кезиуге борчла салыннгандыла.

Республиканы оноучусу экономиканы бла кёрюмдюлери игилене баргъанларын айыгыр айтханды. «Тергеулеге кёре промышленностьда январь-апрель айлада ёсюм 106,4, эл мюлкде - 104,6 процент болгъанды. Къурулушну ёлчемлери 11,4, розница сатыу-алыуда – 2, халкъгъа жумушланы хакъ бла тамамлауда 17 процентге кёбейгенди», – деп къошханды ол.

Быйылны озгъан беш айында республикалы бюджетни кеси файдалары былтырны бу кезиуюнден эсе 13 процентге асламдыла, файдаланы битеу ёлчеми уа 22 процентге ёсгенди.

Казбек Коков республиканы халкъыны кьолайлыгъын игилендирууню баш борчладан бирине санагъанды. Ол бюджет бёлюмде ишлегенлени хакъларын кётюрю 2021 жылда башланнганын эсгертип, ол андан ары бардыыллыгъын, 1 августа бюджетниклени иш хакъларын кезиулю кере 10 процентге кётюрюрге белгиленнгенин билдиргенди.

КъМР-ни Правительствосуну Председатели **Мусукланы Алий** айтханга кёре, этилген мадарланы хайырындан бюджет учреждениялада урунгган 40 мингден аслам адамны файдалары ёсгенди. Саулукъ сакълаулада – 2500, билим бериуде – 2384, маданиятда эмда басмада – 1461, физкультурада бла спортда – 1059, къырал къуллукълада – 1600, ветеринарияда - 520, от ёчюлтюу эмда къутхарыу службалада – 650, МФЦ-да, муниципалитетлеге эм башха жерледе урунгганладан 557 адамны иш хакълары кётюрюлгенди.

Андан сора да, республикалы субвенцияланы хайырындан билим бериуде ишлеген 20 117 адамны айлыкъларына къошуллукъду. Ол жумушлагъа быйыл республикалы бюджетден 900 миллион сом къоратыргъа белгиленеди.

Мусукланы Алий билдиргенге кёре, тохтаусуз мадарла этилгенини хайырындан республикада юч жылны ичинде халкъны файдасын ёсдюрюу жылчытылынады. «Ары дери 2014 жылдан башлап адамларыбызны файдаларына къошулмай тургъанды», – деп ангылатханды премьер-министр.

Былтыр халкъны файдаларыны ёсе баргъанлары бла Къабарты-Малкъар аллай жетишимлери болгъан аз россейли регионланы тизмесине киргенди. Ол хал быйылны биринчи жарымында да сакъланады. Премьер-министр файдаланы ёсюулерин жарлыланы саны бла тенглешдиргенди. «Файдаланы, социал тёлеулени ёсгенлерини хайырындан хакълары жашау этерге жетерик ачханы бек аз ёлчемине жетмегенлени санын экиси жылны ичинде 24,2 процентден 16,4 процентге дери азайтыргъа къолдан келгенди», – деп къошханды ол.

Кенгешни кезиуюнде миллет проектлени бла къырал программаланы толтруу не халда болгъанына да къаралгъанды. Айтылгъаныча, белгиленген кёрюмдюлеге жетиу жаны бла регион къыралда 2-чи жерледи. Беш айны эсеплерине кёре, ол тохтащдырылгъан кёрюмдюлени 99,79 процентге толтургъанды.

Жыйылыуда сёз дарманла бла жалчытыугъа эмда республиканы жашау журтла-коммунал комплексини ишин игилендириуге бёлюнгген ачханы ёлчемине андан ары ёсдюрююн онгларына да къаралгъанды, деп билдиргенди КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасындан.

Тапландырыу

Регионланы айнытыугъа энчи эс бурулгъанды

«Единая Россияны» халкъ программасына бёлюмле къошулгъандыла: «Жангы регионланы айнытыу» эм «Туризмни айнытыу». Битеу да бирге уа документге 70-ден аслам тюзетиу кийиридгенди.

Алай бла анда билим бериу учреждениялары тынгылы жангыртыуну программасын кенгертиу жаны бла жумушла бардыла. Эсигизге салайыкъ, аны партия Жарыкъландырыу министерство бла бирге толтурады, аны чеклеринде школланы, техникумланы, колледжлени мекямлары тапландырыладыла.

Устазланы ишлерин женгиллетиуге бурулгъан жангычылыкъла да бардыла, дагъыда сабийле солугъан лагерьлени болумларын игилендиригге белгиленеди. Жумушла жашауда толтурулуп башлагъандыла. «Былтыр программада болгъан ишлени 92 проценти толтурулгъанды. Быйылны биринчи юч айыны ичинде уа – 35 процентге», – деп билдиргенди партияны ара толтуруу комитетини башчысы Александр Сидякин.

Регионлада коммунал жумушланы объектлерин тапландырыргъа башламчылыкъла да этилгендиле. Партияны проектине ахча бюджетде барды.

«Жангы регионланы айнытыу» бёлюмде Донецк эм Луганск халкъ республикаланы, Запорожье эм Херсон областьлары къыралны социал-экономика жашаууна сингдириуге бурулгъан мадарла бардыла. Ол санда жашау журтланы бла социал мекямланы жангыртыу, регионлада жамааутха жандаурулукъ эм волонтёр болушлукъ бериуню жумушлары да къошулгъандыла.

«Единая Россияны» генсоветини секретарыны орунбасары Анна Кузнецованы айтханына кёре, быйылны юч айында Донбассда, Запорожьеде эмда Херсонда миллионну жарымы тенгли бир квадрат метр жашау журт, 400 школ бла сабий сад ишлетилгендиле неда тынгылы жангыртылгъандыла. Энтта 360 объектни ишлетирге белгиленеди.

Жангы регионлада жамааутны битеу къыралдача социал себепликни мадарлары бла жалчытыугъа энчи эс бурулады. Партия ол мурат бла жандаурулукъ байламлыкъланы штабын къурагъанды. Ол а жууаплы ведомствола бла бирге системаны сингдириу жаны бла мадарланы толтурады.

– Аны бла бирге Донбассда ёксюз сабийле тургъан учреждениялада медицина болушлукъну къураргъа, устазлагъа себеплик этерге да керекди. Жангы жерледе битеу социал учреждениялана сюзюргe эмда алада болумну дайым да тинтип турургъа тийишлиди, – деп чертгенди Анна Кузнецова

Ич туризмни айнытыугъа бурулгъан бёлюмде уа къыралда адамла солурча, рекреация жерлени игилендирирча, кадрланы хазырларча мадарла бардыла. Аш-суу, эл мюлк эм эко туризмни айнытыугъа энчи эс бурулгъанды.

Битеу да бирге уа «Единая Россияны «халкъ программасында 294 болум барды. Аны къураугъа айырылуланы аллында жамааут саулай къатышханды. Партия бу документ бла Къырал Думагъа айырылуада хорлагъанды эмда ол 2025 жылгъа дери тамамланырыкъды.

– Ол керти да халкъ программады, – дейди РФ-ни Къырал Думасыны КъМР-ден депутаты Виктория Родина. – Юйню башчысы хар сабийи ючюн къалай къайгъыра эсе, партия да къыралда адамланы ырахматлы жашауларын къураргъа сюеди. Программада белгиленнген битеу жумушлагъа бюджетде ахча салыннганды, – дегенди депутат жангычылыкъланы юслеринден оюмун билдире.

Къабарты-Малкъарны юсюнден айтханда, быйылы халкъ программаны чеклеринде 20 проект толтурулады.

- Сёзлериме шагъатха тарихлени билдирирге сюеме. Быйылы республикагъа элледе школлада спортзалларыны тынгылы жангыртыугъа эм аланы ырысхы-техника болумларын игилендириуге 24,8 миллион сом бёлюнгенди. Тапландырыу жумушла 22 школда толтуруладыла. Шахар болум проекти чеклеринде уа жамааут бирге жыйылгъан 48 жерни айбатландырыугъа 227,4 миллионнга жууукъ берилгенди. Маданият учреждениялары кереклерине 161,5 миллионнга жууукъ къоратылгъанды. Ала бла бирге амбулаторияла, школла, сабий садла, башха социал магъаналы учрежденияла ишлетилеклерине неда жангыртыладыла. Бу жумушла къалай толтурулгъанларын депутатла тинтгенлей турадыла, – деп чертгенди Виктория Родина.

ТОКЪЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

Башламчылыкъ

Энтта да бир хауа жол

Кёп болмай Россейни хауа транспортуну федерал агентствосу (Росавиация) къыбыла жаныны учхалагъа къошакъ хауа жол ачханды. Энди «Нальчик» аэропортха къонгнан самолётлагъа Къазахстанны башы бла учаргъа керек боллукъ тюйюлдю.

Жангы хауа жолну хайыры бла рейслеге танг кесек къошуллукъду. Аны бла бирге жолгъа къоратылгъан заманны да жарым сагъат тенгли бирге азайтыргъа онг табыллыкъды. Хауа кемеле Россейни къыбыла жаныда он аэропортха учарыкъдыла, ол санда Нальчикге. Андан тышында халкъла аралы рейсле да тамамланыллыкъдыла.

Росавиация къошакъ хауа жолну тийишли ведомствола бла келишиулюкде ачханды. Эсге сала айтсакъ, Россейде болжаллы халда авиарейслеге чекле былтыр февральны аягъында салыннгандыла.

Тюбешиу

Билим бериуде магъаналы соруулагъа къаралгъанды

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы Казбек Коков КъМР-ни жарыкъландырыу эм илму министри Анзор Ёзаов бла ишчи тюбешиу бардыргъанды. Ала билим бериу бёлюмде бир ненча магъаналы соруугъа къараргъандыла.

Бусагъатда республикада къырал эсеп аттестация ахырына жетеди. Быйыл аны 15 минг чакълы бир адам ётгенди. Баш къырал экзаменни 9-чу классланы 10 454 выпускнигги 55 пунктда бередиле, Бир къырал экзаменни – битеулю билим берген неда башха билим берген махкемелени 4 400 выпускнигги 22 пунктда. Баш сыналуа берилип бошалгъандыла.

Быйыл биринчи кере экзаменле бергенлени санына кёре информатика физиканы озгъанды. Эмда бизде биринчи кере химиядан 100-шер балл алгъан бешеулен болгъанды. Сёзге алып айтханда, Школчуланы битеуроссей олимпиадаларыны эсеплерине кёре болум осалды дерге жарамаз – юч хорлам эмда бир призёр. Жаш адамла профиль усталыкълагъа кёре къыралны вузларына экзаменле бермегенлей киралыкъдыла.

Къырал эсеп аттестация низам халда бардырылады, техникалы чурумла жокъдула. Битеу жууаплы ведомствола бла байламлыкъла къуралыпдыла. Экзамен кампания ахырына жетгенден сора 23 июнъда Къабарты-Малкъарны битеу мектеплеринде аттестатла бериу тёрели байрамла эм выпуск ингирле ётерикдле.

Андан сора да, школланы ишлеу эм аланы тынгылы ремонт этиу соруула да сюзюлгендиле. Быйыл Прохладныйде, Нарткъалада эм Кубада юч жангы школ ачыллыкъды, 30 махкемеге ремонт этилликди.

Мадар

Сюргюлени сугъарыугъа – танг себеплик

Быйыл 32 регионнга, ол санда Къабарты-Малкъар Республикагъа да сугъарыу жумушлагъа 668 миллион сомдан аслам берилликди. Тийишли бегимге РФ-ни Правительствосуну Председатели Михаил Мишустин къол салгъанды.

Ахча эл мюлк бла кюрешгенлеге сагъынылгъан жумушлагъа этген къоранчларыны бир кесегин жабаргъа бёлюнюркдю. Аны хайырындан регионлада жерлени сугъарыу ишле тамамланыллыкъдыла, ол санда гидротехника объектлени къурулушлары бардыыллыкъды, эскилери да жангыртыллыкъдыла. Андан сора да жерлени терекледен бла юлкюледен тазалау ишле бардырыллыкъдыла.

Ол мадарланы хайырындан эл мюлк жерле кёбюрек боллукъдула. Ол а агропромышленность комплексни андан ары айныгыргъа, къыралны аш-азыкъ жаны бла къоркъуусузлугъун бютюн толу жалчытыргъа себеплик этерикди.

Эсге сала айтсакъ, эл мюлк жерлени толуракъ хайырланыу эмда сугъарыу ишни игилендириу жаны бла къырал программа бурунгу жылдан бери бардырылады. Аны баш магъанасы –13 миллиондан аслам гектарны хайырланыугъа къошаргъады.

УЛБАШЛАНЫ Мурат
хазырлагъанды.

Къармашыулукъ

Къурулушла къыстау барадыла

Россейни Къырал Думасыны депутаты Геккиланы Заур Черек районну эллеринде школланы тынгылы жангыртыу жумушла къалай барганларын сюзгенди. Къурулуш къыралда билим бериу системаны игилендириуню федерал проектини бла «Единая Россияны» халкъ программасыны чеклеринде бардырылады.

Депутат Аушигерде школда болгъанды. Мында жангыртыу ишле ахырына жете турадыла – мекямны ичи сюртюлгенди, тышы жангыртылгъанды. Окъуу отоула шёндюгю оборудование бла жалчытылынырыкъдыла, от тюшюуге къажау эм къоркъуусуз системала орнатылыкъдыла. Бюгюнлюкде школну тапландырыу жумушла 70 процентге тамамланнгандыла. Ариу, шёндюгю изленлеге келишген школ 600 окъуучугъа эшиклерин жангы окъуу жылда ачарыкъды.

– Федерал программа «Единая Россияны» башламчылыгъы бла хазырланнганды, Россейни Президенти Владимир Путин да аны тюзлюгюн белгилегенди. Ол регионлагъа билим бериу учреждениялана жангыртыргъа, 30-40 жылны ичинде жукъ да этилмеген мекямланы шёндюгю изленлеге келишдирирге онг бергенди. Школла ахырда тюрленнгенлерин кёребиз – жаны жангыртыу жумушла къалай толтурулгъанларын тинтгенлей турлукъларын билдиргенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

Жазылыу-2023

Миллетибизни байлыгъы эмда ёхтемлиги

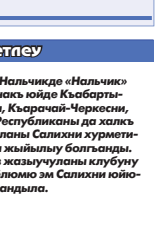

«Заманны» мен, бек биринчи, ол ана тилибизде чыкъгъаны ючюн алама. Бир заманда да къойманганма анга жаздырмай.

Халкъыбызны газети, журналлары, театры болгъанлары бла биз ёхтемленирге керекбиз. Нек дегенде къаллай бир миллет барды аллай хазналары болмагъан! Биз аланы бюгюн сыйлы кёрмесек, тамбла жингиригибизни къабаргъа тюшер. Аны унутмайыкъ. Газет, журнала, театр да миллетни ёхтемлигидиле, байлыгъыдыла. Аланы кётюрюрге, сыйлы кёрюрге борчлубуз.

ЖОЛАБЛАНЫ ТАХИР,
КъМР-ни сыйлы артисти.

БИЗНИ ИНДЕКСИБИЗ – П 5893

Учунуулукъ

Жаш тёлюбюз окъууда, ищде да бет жарыкълы бола, бизни кёллендиргенлей келеди. Бюгюнлюкде аланы танг кесеги къыралыбызны эм белгили вузларында билим алгъанлары да ахшы шартды. Аладан бириди Таппасханланы Фэриде да.

«Сакъланмагъан болумлагъа тюшгенлеге болушургъа излейме» **2 бет**

Къадар

Батчаланы Къарабийни жашы Масхут 1903 жылда Къашхатауда туугъанды, Ата журт урушха дери «Къызыл Малкъар» колхозда ишлегенди, урунууда жетишимлери ючюн кёп кере саугъаланнган да этгенди. 1939 жылда уа аны Москвагъа ВДНХ-гъа жибергендиле.

Аты иги бла айтылгъанлай турады **3 бет**

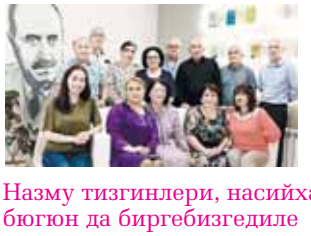

Хурметлеу

Баш кюн Нальчикде «Нальчик» бизнес къонакъ юйде Къабарты-Малкъарны, Къарачай-Черкесни, Къалмукъ Республиканы да халкъ поэти Гуртуланы Салихни хурметине аталгъан жыйылыу болгъанды. Аны Кавказ жазыучуланы клубуну КъМР-де бёлюмю эм Салихни юйюрю къурагъандыла.

Назму тизгинлери, насийхаты бюгюн да биргебизгедиле **4 бет**

Жыйылыу

Туристле къайсы кезиуде да аслам дыла

Къабарты-Малкъарны курортла эм туризм министри Мурат Шогенцуков «2023 жылда туристлеге жай кезиуню ачыу» деген конференциягъа видео амал бла къатышханды эмда республикада туризм не халда болгъаныны юсюнден билдиргенди.

– Арт жыллада Къабарты-Малкъаргъа келирге сюйгенлени саны ёсоп барады, орта эсеп бла жыл сайын бизде бир миллион 200 минг инсан солуп кетеди. Быйылны биринчи юч айында туристлени саны былтырны аллай кезиуюндан эсе 20 процентге кёбейгенди. Эм уллу жетишимбизге солугъанла жылны битеу кезиулеринде да бирча кёп келирча этилгъаныбызны санайбыз. Юлгюге, бюгюнлюкде Минги тауну тийресинде, Азауда, экю изда да тау лыжачыла учадыла, аны бла бирге уа чучхурлагъа да жолла ачылыпдыла, – дегенди ол.

Министр туристлени аламысы – 70 поценти – тауланы сайлагъанларын, талайы эншигерекде гара эм багъыу суулада къалгъанларын да айтханды. «Бизни эм уллу байлыгыбыз Элбрусду. Экинчиси, Къабарты-Малкъар Шимал Кавказны тюз да ортасында орналгъаныды. Мындан округну къайсы регионуна да эки сагъатны ичинде жетерге боллукъду. Дагъыда бир энчилигибиз – Элбрусдан келген гара эм бальнология сууларыбыз», – дегенди ол.

Республикада санатор-курорт багъыу иги айнылды, жангызда Нальчикде 20 санаторий ишлейдиле. Бусагъатда ала барысы да толудула, анда саулукъларын тюзетгенлени кёбюсю социал путёвкала бла келгендиле. Андан тышында, Россейни Экономика айнытыу министерствосу бла бирге 60 проект толтурулады эм «Юч ауузлу демергени Элбрус» миллет маршрутну къурау ишле бардырыладыла.

Мурат Шогенцуков республикада учуз эм багъалары артыкъ уллу болмагъан путёвкала бла солугъанлагъа къонакъ юйле жетишгенлерин, «VIP» туристлеге да 4 эм 5-жулдузлу къонакъ юйле ишлене тургъанларын билдиргенди. Сора видеоконференциягъа къатышланы барысын да регионнга келирге чакыргъанды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Учунуулукъ

«Сакъланмагъан болумлагъа тюшгенлеге болушургъа излейме»

Жаш тёлюбюз окъууда, ишде да бет жарыкълы бола, бизни кёллендиргенлей келеди. Бюгюнлюкде аланы танг кесеги къыралыбызны эм белгили вузларында билим алгъанлары да ахшы шартды. Аладан бириди Таппасханланы Фэриде да.

Ол Тёбен Чегемде ёсгенди, Нальчикде биринчи номерли гимназия школну айырмалы болшгъанды. Аны Бир къырал сынаулада болдургъан жетишимлерин да белгилеп айтырчады. Сёз ючюн, обществознаниядан – 89, бирси дерсленден да сексенден аслам балла алгъанды. Аллай зеленгени себеби бла уа Москвана къырал университетини юристлени хазырлагъан факультетини бюджет бёлюмюне кирирге онг чыкъгъанды. Быйыл а ол экинчи курсну башлай турады. Биз аны бла студент жашауну бла жаш тёлюню юсюнден ушакъ этгенбиз.

– Фэриде, сен юристлени хазырлагъан ызны сайлагъанса. Бюгюнлюкде жаш тёлюге бу усталыкъны сейири недеди деп айталлыкъса?

– Школда окъуғанымда къалай эсе да обществознание дерсни бегирек жаратханма. Бу илмуну юсю бла адам кесини къаллай эркинликлери барлыгъын билирге да болады. Кесигиз билесиз, жашауда инсанны терслиги да болмай турғъанлай окъуна, ол сакъланмагъан къыйын болумлагъа тюшюп къалған кезиуле тюбейдиме. Ма быллай болумладағъы адамлағъа болушлукъ этип ишлерге сюеме.

Юрист усталыкъны жамауатны арасында даражасы да барды. Ала тюрлю-тюрлю организациялада, правону сакълаған бёлюмледе, халкъла аралы компаниялада, башха къырал учреждениялада да кесленирге иш табарғъа боллукъдуа. Бу усталыкъны сайлағъанны ишсиз къаларма деген къоркъуу боллукъду деп айталлыкъ тюйюлме. Аны аслам жаш адам сайлағъаны белгилиди.

Алай эсе да, хар зат адамны кесини къолундады дерге сюеме. Ишинги ири билсенг, сенден болушлукъ излеп аллынға келгенгге тюз кесингеча къайғъырып болушлукъ да этсенг, адамла да хурмет берип, бағъалағъан да этерикдине. Къайсы усталыкъда да алғъа итинулюк, тюзлюк, ачыкъ ниетлилик керекдие.

Мында окъуғъан тынч тюйюл эсе да, сайлауума сокъуранмайма. Окъуғъа кире турып, къағыллаларымы Москвада тёрт вузғъа берген эдим, барысына да ётгенме, айырғъан а МГУ-ну этгенме.

– Къыралыбызны эм белгили окъуу юйлеринден биринде, уллу шахарда билим алғъан жаш адамныча, къаллайладыла сезимлеринг?

– Айтханымча, къыйын эсе да, окъууума кёл салама. Бирсиледен артха къалмай, программаны тамамлайма. Биринчи курсда юйге тансыкъ болуп да бек къыйналғъанма, ата-анамы излегенме. Аны себепли айғъа бир кере келирге кюрешип тургъанма, болсада ол манга азлыкъ этгенди. Юйде болғъанымы билип, къоншуларым да тансыкълағъанлары уа хар заманда да хычыуунду.

Элде тау суну татыуу окъуна манга башхады. Аны кесигиз да анғылайсыз, Москвада, бирси уллу шахарлада аллай таза суу жокъду. Ашны юсюнден айтсакъ да, биз юйренгген хантла – ала башхадыла. Хычинлени къаллай да кесибиз этгеге кюрешсек да, этни уа мында сюйгенингча тапмайса.

– Сенден сора да, таулу къызла, жашла уа бармыдыла анда билим алғъан?

– Хау, бардыла. Анға да къууанама. Сёз ючюн, тенг къызым Жанатайланы Азинат Тырныауузданды. Ол филология факультетде окъуйду. Бир бирибизден узакъ болмай турабыз да, китапханағъа, неда парк тийресине бирге барыучубуз. Экибиз бирге болсакъ сёлешген да тауча этебиз да, аны ючюн да къуунама.

Дагъыда Михиталаны Маликат быйыл юристе хазырлағъан факультетни бакалавриятын бошайды. Хасаниядан эгешчикле Муртазаланы Марина бла Алина да мында билим аладыла.

Мында окъуғъан малкъарлыланы бла къарачайлыланы «Землячество» деген ат бла аралары да къуралғъанды. Анда тюрлю-тюрлю тюбешиулеге, жыйылыулағъа да къатышабыз. Сёз ючюн, алғъаракъда жай башлангганына атап тюбешиу къуралғъан эди.

Бизни республиканы бла Къарачайны представительстволары бир тюрлю жыйылыу хазырласала, алағъа болушабыз, «Элбрусоидни» жумушларына, бирси окъуу юйлени «Землячестволарына» да къатышабыз. Алада окъуғъан таулуланы, къарачайлыланы да тауна, ишибизни бир бирге болуша бардырабыз.

Быллай тюбешиуле жаш тёлюге адет-тёрени, миллет тепсеулени, тилни унутмазғъа, бир бирге хурметни кючленирине себеплик да боладыла. Сёз ючюн, Азинат назму окъуса аллай тюбешиудеге, анға сюйюп тынгылайбыз. Нек дегенде ол асламысында Къулийланы Къайсынны чыгъармаларын тауча айтады. Ёз тилибизде жырлағъанла да бардыла, тепсегенле да аладыла.

Кёп болмай ёзден адетни юсюнден тюбешиу болғъан эди да, анда аслам затны билгенме. Тёрелерибизге да сейир этгенме. «Неме оюн» деген ат бла къуралғъан оюнда да нарт сёзлени, айтыуланы, энди аз жюрютюле барғъан сёзлерибизни, ангыламланы эшитесе. Ол да эсингде къалырғъа себепликди, андан сора да, аллай бир таулу бирге жыйылғъаны кёлюнгю кётюреди эмда хычыуун сезимге бёлёйди.

«Неме оюнда» жаланда адет-тёрелени угъай, маданиятны, санатны, спортну, кинону юсюнден да барады сёз. Сора анда къарачай-малкъар тилде сёлешиндеи, аны себепли аны къурағъанлағъа, бардырғъанлағъа да ыспас этерчады.

– Къаллайды биогюнгю жаш тёлю?

– Мен алай сунама – ол ариу къыльыкъда юйренгген, таза ниетде ёстен тёлюдю. Ала окъурғъа, билим алырғъа да сюедие. Бир бирге не заманда да болушурғъа хазыр болғъан къыльыкълары да хурметге тийишлиди.

Аны бла бирге уа бусағъатдағъы жаш тёлю алғъан билимин жашауда хайырланып, жамауатха хайыр келтирирге, жетишимни болурғъа да излейди. Дагъыда бир затны чертирик эдим – ала алғъадан да къайсы жолну сайларыкъларыны сағъышын эте да биледиле. Ол ышан а заманны бошуна оздурмазғъа, жетишимли болурғъа да себепликди.

Сёз ючюн, оруслу къызчыкъла бла бирге турама да, не жаны бла да бир бирге болушлукъ этерге хазырбыз. Бир бирибизни анғылағъаныбызғъа да къууанама. Къабарты-Малкъардамма десем, алғъа таулула кимле болғъанларын билмей тургъандыла, бизни эшитгенле аздыла. Мен а алағъа Къулийланы Къайсынны, аны чыгъармачылығъыны, ол жашағъан эмда назмуларында суратлағъан ариу жерледе ёсгеними да хапарласам, сейир этедиле.

Сора Чегем чучхурлагъа, тамаша табийғъатыбызғъа келирге, кёрюрге эмда билирге излегеннлери боладыла. Абадан тёлюлери мында бола тургъанларыны юсюнден айтып, артда кеслери да келирге мурат этедиле.

Хычинлеривизге да сейирлери уллуду. Ол жукъа къалай болады, аны ичин тылығъа къалай саласы деп сорадыла. Кёргюзтгенибизден сора уа, тенг къызыбыз энди Таганрогга кёре барсам, анда адамларыма этип сыйларыкъма деп да айтханды.

– Бош заманынгы уа къалай хайырланаса?

– Белгилегенимча, окъууум тынч тюйюлдю. Артха къалмаз ючюн дерслерингни къадалып тамамлағъанлай турурғъа тюшеди. Биринчи-экинчи курсда илму бла кюреширгге къоймайдыла. Аны сылтауу недеди десегиз, профильни предметле аз боладыла. Бирси дерсле уа асыры кёпдюле, аны ючюн а программада берилген ишлени тамамлағъан къыйынды.

Энди ючюнчю курсда илму бла кюреширгге да сюеме. Ол сынам жыйыщдырырғъа ахшы себеплик этеригди. Бакалавриатны бошасам а, магистратурағъа Москвана юристлени хазырлағъан къырал академиясына барырғъа излейме (МГЮА). Нек дегенде анда практика жаны бла юйретиуню айтсакъ, сынамлары бийик дараждады. Окъууму таууссам а, артха республикағъа къайтырғъа да угъай дерик тюйюлме.

Бош заманым болса, фотоаппарат бла сурат алырғъа сюйюучюме. Табийғъатны, сейир архитектура мағъаналы мекямланы жаратама. Китапланы асламысында тауча окъуйма. Мечиланы Къязмини, Къулийланы Къайсынны, Зумакъулланы Танзилляны лириклары манга биогюн жазылғъан кибикдие.

Малкъар халкъ жомакъланы уа сабийлигимден да жаратама. Аланы окъуй, бир акъылғъа тюшюнесе, бир затха юйрепмей къалмайса. Андан ары уа не боллукъ болур деп сакълағъан да сейирди. Андан къалса уа, детективлени окъуйма.

Мен уллу университетде, шахарда окъуғъаным – ол жаланда кесими жетишимим тюйюлдю. Утазларымы юлюшмеги да анда уллу болғъанын айтырғъа сюеме. Аланы билим, сынам дражаларыны да бийикликлерини хайырыннан репетиторлағъа жюрюмегеме. Алай эсе да, ЕГЭ-леде бийик жетишимле болдурғъанма, сау болсунла. Ата-анама да кеси кесими билимиме ышанырча кёллендиргенлей тургъанлары ючюн ыразыма.

Ушакъны **ТРАМЛАНЫ Зухура** бардырғъанды

Жангылыкъла

Колледж ачылғъанды

Бу юнледе Нальчикде IThub колледжни бёлюмю ачылғъанды. «Иш кёллю Россей» жамауат организациясы регионда бёлюмюнден билдиргенлерине кёре, ол бизнес бла байламлы IT-специалистени хазырлау бла кюреширикди. Анда окъурукъла экинчи курсда окъуна цифралы инкубаторлада ишлеп баштаяллыкъдыла.

Колледжде «Информациялы система» эмда программала зырлаугъа, кесибизде иш бла жалчытыуғъа да энчи эс бурурғъа кереклисин чертгенди. Айтханларына кёре, окъуучула экинчи курсдан баштап стажировканы белгили компаниялада ётерге болукъдуда, ол санда Сбербанкда, Ростелекомда, МТС-де.

Къонакъланы сорууларына колледжни къурағъан Михаил Сумбатян, аны айнытыу бёлюмюню таматасы Кристина Граль, жазыу», «Цифралы дизайн» усталыкъларғъа да юйретирикдине. Дагъыда LXP IThub онлайн-платформаны хайырланырғъа онг боллукъду. Ол а студентле сайлағъан бёлюмледе окъуну бютюн толу бардырырғъа себеплик этген амалды.

Колледжни ачылыууну къуунчыны власть органлары, бизнес эмда жамауат биригиулени келечилери къатышханлада. Ала кёп бёлюмледе IT-специалистле жетишмегенлерин, аланы хазырлағъанлары уа хар заманда Нальчикде бёлюмню башчысы Созайланы Ибрагим жууаплағъандыла.

Окъуу учреждениясы бёлюмлери бу шахарда бардыла: Екатеринбург, Донداғъы Ростов, Махачкъала, Владивосток, Тула, Санкт-Петербург, Ставрополь, Нальчик. Жууукъ кезиуде Магасда эмда талай башха регионда ачылыкъдыла.

ОМАРЛАНЫ Мурат хазырлағъанды.

Эл мюлк

Жазлыкъла бла кюзлюкле не халдадыла?

Кёп болмай Бахсан эмда Чегем районлада «Россельхозцентрни» келечилери къышлыкъланы болумлары бла шагъырейленгендиле. Эсеплеге кёре, къыйын хауа болумғъа да къарамай, сабанлыкъла тийишли халда чагъадыла. Анға уа мюлкледе кезиулю агротехника ишлени болжалындан кеч къалмай толтурғъанлары себеплик этеди.

Бусағъатда къылкъылыла баш къусхандыла. Будай бла арпа ёсген жерледе жукъғъан аруула тинтилгендиле. Хауа болумғъа кёре, фузариоз да жайылырғъа къоркъуулуду. Ол себепден специалистле, созмай, керекли дарманла чачдырырғъа кереклисин эсге салғъандыла.

Республиканы мюлклеринде жазлыкъ эмда кюзлюк битимлени заралны къуртладан эм жукъғъан арууулаан къоруулар ючюн предпринимательле «Россельхозцентрни» келечилеринден эсгертилгенле алырғъа боллукъдула.

Аны адреси: Нальчик шахар, Малкъар орам, 100-чю номерли юй. Телефон номери: **8(8662)74-25-74**.

Картофну жыядыла

Къабарты-Малкъарны мюлклеринде алғъа чакъғъан картофну жыйып башлағъандыла. Саулай алып айтханда, бюгюнлюкде аны 150 гектар тенгли бирде къазып чығъарғъандыла.

Картофну бу тюрлюсюн кёп заманны асырарғъа жарамайды. Ол себепден бахчаладан тюзюнлей сатыуғъа ашырылады. Бийыл анға бёлюнгген жерле жети минг гектарғъа жетедие. Ол а толусунлай былтырғъы кёрюмдюге келишеди.

Республикада ёсдюрюлген картофну танг кесеги къышха асырарғъа жарауулуду. Аны, хар замандача, сентябрьде жыйып баллырыкъдыла.

Былтырдан кёбюрек

Шимал-Кавказстатны эсеплерине кёре, Къабарты-Малкъарда быйыл тёрт айғъа эл мюлк продукциядан (эл мюлк организацияла, элли-фермер мюлкле, энчи бахчала) тогъуз миллиард сом бағъасы продукция сатхандыла. Ол былтыр бу заман бла тенглешдиргенде 104,6 процентге кёпдю.

Сыйын кёрюу

Ветераннга – даражалы майдал

Кёп болмай Чегем районну администрациясыны башчысы Юра Борсов, Россейни юнюне эм Курск къазауатны 80-жыллыгъына атап, Уллу Ата журт урушну ветераны Хочуланы Магометни майдал бла саугъалағъанды. Аны юсюнден муниципалитетни пресс-службасындан билдиргенди.

Хочуланы Бекмырзаны жашы Магомет 1942 жылны 5 июнунда хауа-десант аскерледе къуллукъ этерге чакъырылғъанды. 1943 жылны майына дери Ленинградны тийресинде Шимал-Кюнбатыш фронтда 15-чи гвардиялы хауа-десант дивизияны къауумунда ПТР-ни наводчики болғъанды. Андан сора фронтха тюшгенди, Орёл-Курск дугада ПТР-ни бёлюмюню командирине салынғъанды. Августу ортасында жаралы болуп, Онега шахарда госпитальда жатханды. Сау болғъанлай, 1943 жылны ноябринде Карель фронтха маруучуланы ротасына сапёрланы бёлюмюне жибергендие.

Урушну ахырында Магомет Норвегияда Киркенес шахарда болғъанды, Хорламғъа Москвада тюбегенди. Урушда, урууда да болдурғъан жетишимлери ючюн кёп сагъуала бла белгиленгенди: Махтаулукъну ючюнчю даражалы, Ата журт урушну экинчи даражалы орденлери, «Германияда хорлам ючюн», «Бет жарыкълы урунгнганы ючюн», «Заполярьени къоруулағъаны ючюн» майдалла эм башхала.

Бизни корр.

Кишилик

Жигит Къаражау

Сау-саламат юйлеринден Уллу Ата журт урушха кетип, таушусуз, хапарсыз думп болуп къалғъанла. Сизни хар кюн сакълап турдула атала, анала, эгечле, къарындашла, сабийле. Кёп сакъладыла. Кечеле, кюнле, айла, жылла сакъладыла. Сиз а къайтмадыгъыз. Кетдигиз узакълағъа, кёзкёрмезге. Ачы жара сала жюреклеге.

Россейни Курск шахар тийресинде урушну бек уллу сермешлеринден бири бара эди. Гитлерчиле не да этип, уллу къорончларына да къарамай, ол тийрени йыйлерге кюрешедиле. Экю жанындан да топ-окъ атылғъан таушла адамланы сағъыраз этедиле. Бир кезиуде уа ол тийрени шошлукъ басады.

Сора бираздан окопданокопха, солдатдан-солдатха танкла, «тигрле», «тигрле келедиле» деген сёзле ёте башладыла. Аскерчиле окопладан башларын кётюрюп, ала келген жанына къарайдыла.

«Тигр» танкла Германияны командованиясыны Уллу Ата журт урушда бек ышанғнылы саууту болғъанды. Темири къалын эм юкчю эди, аны хар топну огъу да тешалмағъанды.

Солдатла танкланы хапарын айта турғъунчу, болғъанны порюлдетип, титиретип, букъу этдирип окопланы биринчи сатырына «тигрле» чыкъдыла. Кёп да тюйюл эди – битеу да юч танк. Кенглигине тизилишип келедиле. Ортадағъы алғъараккъда, бирси экиси уа артдаракъ къальп. Топ атхан бырғъыларын да ёрге кётюрюп.

Бизни окопланы аллында бир топ бла къауум солдат турадыла. Жанындан къарағъан кёрмезча чырпыла бла сауутларын букъдуруп турадыла. Гитлерчиле аны эслемедиле. Ортадағъы танк анга иги жууукъларашханды. Аны жаланда бир атып, къарусуз жерине урурғъа керекди. Жаланда бир кере. Экинчи атарғъа жетишаллыкъ тюйюлдюе: заман, онг да боллукъ тюйюлдюе.

Танкла уа окопланы биринчи тизгинлеринде жууукъларашхандыла. Бютюнда бек ортада келген. Аскерчиле уа: «Къайдадыла бизни топчуларыбыз. Нек тынгылауну басып турадыла», – деп тырман этедиле. Ортадағъы танк топчуланы эслеп, кесин ары таба атады. Энди ол аланы малтап кетер акъыл этеди. Жаланда бир такъыйкъа алғъаракъ атарғъа керекди. Танкчыла бла топчуланы араларында бир бирни марау баллашды. Бир кесекчикге биз никиле алғъаракъ болуп атдырадыла. Сагъайып турғъан аскерчиле ол жанына къарадыла. Анда топну бурунундан аз тютюн чыкъды. Сора бир такъыйкъадан бизни топчула ёрге-ёрге секирип къычыырып тебиредиле. Бир бирлерин къучакълап. Аралыларда бир узун жаш аякъ биогюп тепсейди.

Танкны уа быргъысы да эншите салынып, жерге жете, къара тютюнню барады. Бирси экю танк ызларына къачдыла.

Немис танкны топ бла бир атханлай кюйдюрюп, ызы бла аякъ биогюп тепсеген жаш Огъары Малкъардан Герийланы Юсюпню уланы Къаражау эди. Ол урушну биринчи кюнлериндеи окъуна кеттен эди къазауатха.

Герий улу танкны кюйдюргенде, ол тургъан жерге эки офицер келеди. Саугъа берирге къағъыллаларын хазырлап тебирейдие. Къаражау а ол тилни билмегенди. Тилманч керекли болғъанда, солдатлағъа сора кетип, Темиржанланы Османны табадыла. Офицер аны алып барады топчула тургъан жербаш юйге. Осман, малкъарлы жашны аллына барып, тауча саламлашхан да, Къаражау, асыры къууаннгандан, кесине жер табалмай эди.

«Бу офицерле сен танкны къалай кюйдюргенинги билирге сюе эдиле», – дегенди Осман.

– Да, къалай кюйдюрдюм, ата жеринде ча башын ёрге кётюрюп келе эди, менден сора ким барды деген ча. Мен а къарыусуз жерине марадым да, алайына урдум. Битеу болғъан иш олду, – деди Герий улу.

Осман Къаражауну сёзлерин орусчағъа кёчюргенде, алайдағъыла асыры кюлгенден, жанларында окопладан солдатла окъуна келген эдиле.

Темиржан улу тилманчлыкъ жумушун тындырғъандан сора ызына къайтады. Ол эки офицер а Герий улуна орден берирге къағъытланы хазырлай къалғъан эдиле.

Бираздан а немис самолётла жетдиле, ол тийрете бомбла атдыла. Тюз да къыяма айланнганча этдиле. Аланы ызларындан а танкла. Сермешни уллусу башланды. Топчула къаты уруш этдиле. Ким биледи, андан сора да ненна танк кюйдюрген эдиле. Кеслери да алайда жан бердиле.

Ол жыллада элледе, шахарлада да чыпынлағъа тагъылғъан радиола ишлей эдиле. Адамла алағъа тынгылап хапар биле эдиле урушну юсюнден. Мухолда аллай жерде элчиле жангылыкъла тынгылай турғъанда эшитедиле Герийланы Къаражау Курск шахар тийресинде уллу жигитлик этгенди деп. Аланы биргелерине Къаражауну эгечи Жаппан да болғъанды...

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Черек райондан

Байрамгъа жоралап

Россейни юнюне жораланып, Огъары чирик кёлню къатында «Биз Россейни инсанларыбызы» деген акция бардырылғъанды. Алайда 14 жыллары толғъан жашларгъа бла къызлагъа паспортланы къууанчлы халда бергендие.

Алағъа жашауларында баш магъаналы документлеринг РФ-ни Президентини СКФО-да толу эркинликли келечисини аппаратындан келген Георгий Савельев, КъМР-ни жаш тёлюню ишлери жаны бла министри Азамат Люев, Черек районну администрациясыны башчысы Къулбайланы Алан, «Биринчилени атламлары» битеуроссей биригиуню регион бёлюмюню таматасы Аслан Шипшев, «Ата журтну къоруулаучулары» регион фондну башчысы Муаед Дадов эм башхала бергендиле.

Бу ишни КъМР-ни Жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосу эмда МВД-ны Черек районда миграция жаны бла бёлюмю къурағъандыла, деп билдиргендие район администрациясы пресс-службасындан.

Суратларында – къырал белгиле

Россейни юнюне жоралан, Къашхатауну мектебинде «Асфальтда сурат» деген акция къуралғъанды. Аны баш мураты ёсюп келген тёлюю Ата журту ючюн ёхтемленирча этиудю. Къызчыкъла бла жашчыкъла, чыгъармачы фахмуларын ачыкълай, Россейни баш белгилерин эмда ала Ата журт деген сёзню къалай ангылағъанларын кёргюзтюрге кюрешгендиле.

Байрам жарыкъ ётгенди. Жауунладан сора тийген кюн да алағъа себеплик этгенди. Сабийле ишлеген суратла жарыкъ бетли, къууанчлы болғъандыла.

Ахырында уа акцияғъа къатышхан хар сабийге да саугъала, татлы затла, мороженое да бергендиле.

Акцияны мектепни директоруну окъутуюйретиу жаны бла орунбасары Темыккуланы Ариука бла социал педагог Аттоланы Джамиля къурағъандыла.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Къадар

Батчаланы Къарабийни жашы Масхут 1903 жылда Къашхатауда туугъанды, Ата журт урушха дери «Къызыл Малкъар» колхозда ишлегенди, урунууда жетишиимлери ючюн кёп кере саугъаланнган да этгенди. 1939 жылда уа аны Москвагъа ВДНХ-гъа жибергенди.

Уруш башланнганлай, 1942 жылда аскерге чакъырылгъанды. Махтаулукъну экинчи эм ючюнчю даражалы орденлери, Улу Ата журт урушну 2-чи даражалы ордени бла да саугъаланнганды.

Масхут насыплы къадары болгъан адам эди – урушну, кёчгончюкню да азабын чегип, юй бийчеси бла жети сабий ёсдюргенди, 87 жылында ауушханды. Аны 35 туугуну барды, аладан туугъанла да 60-дан асламдыла.

Аты иги бла айтылгъанлай турады

МЮЛКДЕ

«Совет власть тохташханда, байланы-бийлени малларын Хаймаша сыртында жыйып, эллеге юлешеди, колхозла къураладыла. Бизни миюлкню малызаты жокъ эди. Алгъа «Тохай артель» деп атайдыла, сора «Къызыл Малкъар» дейдиле. Элден 300 мал жыядыла колхозгъа, кесим сюйген адамланы да кётюре алыргъа эркин этип, мени башчыгъа саладыла», - деп эсгере эди Масхут.

Жашау аз-аздан тюзеле барады. Масхут да Бёзюланы къызлары Къудас бла юйюр къурайды. 1942 жылда уа беш сабийни атасын фронтха чакъырадыла. Ол кезиуге Масхут колхозда юч жюз малны тёрт мингнге жетдирген эди. Алагъа къарагъса къартла къаладыла.

Биргесине баргъанла уа барысы да малчыла, уруш зте билген бири жокъ. Аланы Тихорецкге кёлтиреди, артда уа Чечен жанына элтеди, ай бла жарымны юйретип турадыла. Алайдан жолгъа атланадыла да, Бакугъа жаугулай жетеди. Анда уа поездге отуруп, Новороссийскге элтеди.

КЪАЗАУАТДА

Жетинчи октябрде, къар, жауун къатыш жауа тургъанлай, нёгерге эки догери жашны берип, Масхутну тасхагъа жибереди. Ингирликде, атышыу тохташханда, немислие 10-15 метрде къалаурларын къоюп, солуй эдиле. Тыншчыкъ барып къарасала, индекде, шинельери бла башларын жабып, ючеулен жукълап турады, бир быстырда азыкълары да салынып. Иги тюрслеп къарагъанда – билеклеринде къара жорла.

«Экибиз ушкокланы тартып турабыз, бирибиз а индекге тюшюп, сауурланы алабыз», - деп, оноу этебиз. Нёгерлерим биз, уллу санлы адамла, быланы уятып къоярыкъбыз, сен тюш деп, мени жибередиле. Шинелими да тешип, тюшеме. Биринчи автоматларын ётдюреме, ызы бла немислилени уятама да, аллыбызда сюрюп келебиз. Подполковник аланы кёргенде, айхай да, къуанады. «Была сизге, юйюгозге саулай къайтсагъыз, алтынны орунуна боллучъдула», - деп, ючюбюзге да къагъытла жазып береди», - деп эсгере эди Масхут.

17 октябрде Батча улу жаралы болады. Жууукъда ротаны командири, политрук, врач да кеслерине чакъырадыла. Баш кётюрюр амал жокъ эди – окъла, жауун кибик, жауадыла. Алагъа бауурундан сюркелип жетеди да, доктор жарасын байлайды. «Тюзюнлей штабха бар, энди сен мында этерик жокъду», - деп, командир къазауатдан эркин этеди.

КЪОРКЪУУ

Къарысуздан, сора, къазауат бошалса, бизникине быладла болурла деген акъыл бла бир уллу терекни эки тамыр ортасына башын терен салып жатады. Суукъ болгъаны ючюн жараны ачыт-ханына тёзерча эди, жукълап къалады. Уяннганында – тёгерек шоу. Былайда къалгъаныма терс болдум, деген сагъышла бла жолгъа атланады... Кесиникилени табаргъа керекди. Алагъа эки-юч километрден жетеди. Къаладуурла аны кёргенлей: «Ма, Батчаев келди!» - деп танийдыла.

Эрттенликге уа жарасы аурутуп башлайды, командири жол нёгери болуп, госпиталгъа жетдиреди. Анда уа кими бутундан, кими къолундан, кими башындан жаралыла, саула – жоорюлмагъанланы носилкала да неда арбала бла ташый.

Алайдан а кетерге керекди. Бир черекни жагъасы бла барадыла, бирде суугъа кирирге да тюше. Андан чыкъсала, суу чуруккъларыны башлары бла тёгюледи, артда уа ала къатханча боладыла. Бир жанындан ала, бирси жанындан – жарасы, атлам этерге онг жокъ. Андан ары баралмазын англайдыла, акъырын болуп, башлагъа да хата келтирмез ючюн, бираз къарыу алыр муратда кечени суу жагъада ётдюрюрге, эрттен бла уа жолгъа чыгъаргъа мурат этеди. Узакъ бармай а – бир кёл. Аны жанында уа бир уллу терек ауап. Кечени алайда ётдюрюрге таукелленеди, алай ач, къарысуз да болгъан аскерни жукълап къалады.

Эрттенликде танг жарый башлагъан заманда нёгерлери кеттен жол бла кимле эсе да бара тургъанларын кёреди. Иги тюрслеп къараса... немислие. Не этерге билмейди. Кийимлерин шинелине жыйып, терекни тюбюне быкъдырады. Немислилеге кесин эслетмей, ингирге дери кёлню ичинде, башын терекни тамырларындан къаратмай, къарангы болгъандан сора уа терекни тюбюнде бугъунуп, ыйыкъ чакълы заманны турду. Сора дуушан агъызмаса да, ачлыкъ жойдурлукъду деп, къадаргъа ышанып, къызыл аскер болгъан жанына атланады.

ГОСПИТАЛЬДА

Немислилени постларына жетеди. Къалауур болмагъан жерни марап, алайтын къутулады. Бара баргъанда, кесиникилеге жетеди, алай алагъа да тюзюнлей алларына чыгъып къаныргъа жарамайды, танымазла, атдырырла. Бир узун чыбыкъны алады, аны къыйырына пилоткасын къысып, ёрге кётюреди. Бизникиле аны кёредиле, тёгерегин аладыла, документлерин сурайдыла, аланы жангызда штабда кёрюзтюрюн айтады. Этледиле, анда уа командири таныйды, анга ишни болушун англатады. Командири кесини ашынган сыйлайды, сора бир солдатны чакъырып: «Муну полевой госпиталгъа элтип кел, расписка алып къайтырса», - деп буюрады. Анда жарасына къарайдыла, жангыдан байлайдыла. Кече бла уа, машиналаны душманнга билдирмезча чыраклларын да жандырмай, Гюржюге Цхалтубо деген жерге кёлтиреди.

Юч ыйыкъдан жаралары бир кесек ышыкъ болгъандан сора, ингирде жыйылыу этедиле, анга командирле, доктورла да келедиле. Урушха къайтыргъа жараулуланы – бир жанына,энди ушкок кётюралмазлыкъланы уа бирси жанына жыядыла. Масхутну экинчи къауумгъа къошадыла, снарядмы эди, топму ади атылгъанда, къолуна хата тюшгенди, топну кесеклери уа дагъыда чархына, санларына чачылгъандыла.

ЮЙЮРЮ

Туугъан жерине къайтханда, халкъы жокъ – кёчюрюлюп. Жууукъларыны юсюнден хапар излей, ала Ош областны (бусагъатда Баткен область) Кызыл-Къая шахарына тюшгенлерин тохташдырады. Заманын оздурмай, юйюрю болгъан жерге атланады - уруш, къыйын жол, жаралары къарыуун алгъан адам атасына, згечи Аминатха, юйдегисине, сабийлерине тюбегенде, жюреги жарыйды. Ол эм насыплы такъыйкъаладан бири эди. Жарсыугъа, анасы кёчгончюлюкге дери ауушхан эди.

Уруш бошалгъанлай алагъа къарындашы Мута да къошулады, ол къазауатны ахырына Хорламгъа дери фронтда тургъанды, лейтенант чын алгъанды. 1957 жылгъа дери Къыргъызда колхозда урунгранды. Кёчгончюлюкде юйюрге дагъыда эки сабий туудыла: Салых бла Асият.

ДЕРСЛЕРИ

Туугъан эллерине къайтханда, Масхут урушка дери ишлеп тургъан «Къызыл Малкъар» колхозъа киреди, къой эмда къочхар сюрюулени киётгенди.

Къудас а, туудукълары эсгергенча, ишге къаты, огъурлу адам болгъанды. Жети сабийни ёсдюргенди, юйюк къарагъанды, кёп таулу тиширылучла, жюнтен аберине эшгенди. Сабийле бла туудукъла къара эрикден мырзайын бек сюйгендиле.

Масхутну бла Къудасны ауруп бир адам да хазна кёрмегенди, ол угъай, 80 жылы болгъанда окъуна, Масхут газетлени кёзюлдюреуюксюз окъугъанды. «Коммунизмге жолну» хазна бир номерин къюмагъанды.

Туудукъларына аскерге письмола жиберип тургъанды, алагъа кеслерин къалай жюрютюрге керек болгъанларын юйретгенди, насийхат этгенди. Бек биринни уа, сабыр болуулары излегенди. Аланы аскерге ашыргъан кезиулеринде уа жол ачха бергенде, бир сому энчи узатып болгъанды. «Эки жылдан муну къолума тутдур», - деп. Огъурлу къарт жаныгдан сюйген туудукълары артха сау-саламат къайтсынла деген акъыл бла этгенди алай.

Сабийлерин бла туудукъларын, аладан туугъанланы да адамлыкъгъа юйретирге итиннгенди. «Тукъумугъузгъа айып келтирмезча жюрютюгюз кесигизни. Ётюрюк айтмагъыз, урламагъызтырнамагъыз, кеси къыйынигъыз бла жашагъыз. Башха адамгъа бойсунугъа кирмегиз, ол заманда инсанлыгъыгъызны тас этериксиз. Кесигизден къарыусузну да басынчакъламагъыз, намысын тюшюрмегиз, хурмет эте билигиз», – деп, ол насийхат сёзлени терк-терк къайтара тургъанды.

ОГЪУРПУЛУКЪ

Билимни бек багъалагъанды, ол да, Къудас да жашларын, къызларын да окъутургъа кюрешгендиле, аланы барысы да усталыкъ алып, урунгран жерлеринде ыспас да тапхандыла.

Масхут дуниясын 1990 жылда алышханды, Къудас андан сора бир жыл бла эки айны жашагъанды. Бир бирлери бла ала бир заманда да даулашмагъандыла, къарамларындан англашмагъандыла айтыркъларын, бир бирлерин багъалагъандыла, аягъандыла. Ала жууккъларыны, сабийлерини бла туудукъларыны, уччуларыны, къоншуларыны эслеринде огъурлу, жарыкъ адамлача къалгъандыла.

Аланы арбазлары сабийлеен бош бир заманда да болмагъанды. «Арбазыбызны бир жаныда къалын, тюз да кюйюсча, жумушакъ кырдык ёсгенди. Биз а, орамны сабийлери, барыбыз да алайда ойнаргъа сюйюучю эдик. Ол кырдыкга жыгъылгъанлыкъгъа, ачыгъан да этмей эдик. Ала уа, бизге кёрап, ышарып, къуунып тургъандыла, даурубуз, къычырыкъ-хахайбызы ючюн бир заманда да хыны этмегендиле. Ол угъай, аммам бизге мырзай, бёркле этип, сыйлап болгъанды. Къарт болгъан жерде беркет да болады деп, бошдан айтылмайды, ала тёгеркге, къаллай эсе да, энчи нюр тёкген эдиле».

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Итиниулюк

«Окъуучуларым бла бирге чыгъармачылыкъны дуниясында жашайма»

Быйыл Россейни Жарыкъландырыу эм илму министерствосу «Жюрегими сабийлеге саугъалайма» деген эришиуню онтогъузунчу кере бардыргъанды. Анда Эльбрус муниципал районну Сабийлени эм жаш тёлюню чыгъармачылыкъларын айнытыу араны методисти Хаджиланы Мадина «Дебют» бёлюмде хорлагъанды. Ол биогюн бизни ушакъ нёгерибизди.

– Мадина Ибрахимовна, сабийле бла ишлеген затларыгъызны юсюнден айтсанг эди?

– Керексиз, атылгъан затладан кашпо, панно, ахча жыяргъа тюрлю-тюрлю орунчукъла, бохчала, гюллеге орунла этебиз. Аланы барысы бла да юйде хайырланыргъа боллукъду. Аллах айтса, жангы иш да башларыкъма. Ол а не затды десегиз, кружогумда сабийле аталары-аналары бла бирге къураркъдыла дунияны сейирсиндирирча ариу затланы.

Нек келгенди бу проект эсиме? Билемисиз, бусагъатда бир юйюрде жашагъанлыкъгъа, адамла бир бирлерин иги танымайдыла. Атала – анала кюн сайын ишлеринде, балачыкъла уа окъуу къазауатда, жашаргъа уа заман жокъ... Бирге жыйылып олтурургъа, ушакъ этерге неда бирге музыкагъа тынгыларгъа, солургъа, кружокгъа бирге жюрюрге – была бош затла тюйюлдюле. Сабий жюрек жылыуну излейди, бирге жомакъ окъусагъыз, къалай къууанганын кёрлюксюз.

– Сиз къайда окъуугъансыз?

– Бизни университетни химия факультетин бошагъанма.

– Мен да! Алан, бирде сагъыш этеме: бизни факультетден сора химик болгъан инсан болурму?

– Мен школдан сора къайры барыргъа билмей эдим, хо, бийик билимим болсун деп, университетге ол акъыл бла кирген эдим. Бусагъатда къарайма да, кёп сабийле ким боллукъларын бешинчи – алтынчы классада окъуна айталадыла. Алгъын алай тюйюл эди, кёпле бийик билим алыргъа итине эдиле ансы, неге фахмулары болгъанын ангыларгъа кюрешмей эдиле.

– Бу арагъа уа къалай келген эдигиз?

– Билемисиз, «биз сабийлени окъутабыз, юйретебиз» деп айтыргъа бек сюебиз. Аллай ала бизни къалай айнытхаларыны юсюнден а айтмайбыз. Мени тюрлендирген, ёсдюрген да сабийлеридиле. Биз юч жыл ёсдюребиз, шукур Аллахха. Мен бир юйюн ишлемесем да, сабийлени атасы хар затыбызны да жетишдиреди. Алай декретде болгъанымда къумачха накъышла салыргъа юйренеме, къагъанакъгъа керекли затланы да тигип башлайма, кёп тюрлю материалладан гюлле да этэ эдим.

Гинжилерге жеттенимде уа, ангылайма: бу сюймеклик жюрегимде терен тамырла жиберликди. Ол кезиуде сабийле бу арагъа жюрюй эдиле: мында школгъа да хазырлайдыла. Кюнлени бир кюнюнде араны директору Мисирланы Фаридагъа барама да, сабийлени кол усталыкъгъа юйретирге сюеме, дейме. Ол а, ышарып: «Юйрет», – дейди. Ол 2020 жылда болгъан эди, андан бери окъуучуларым бла чыгъармачылыкъны дуниясындама.

– Курслагъа жюрюгенмисиз?

– Бир кюн да угъай. Интернетде тюрлю - тюрлю гинжилеге къарагъанма,барысындан да бегирек Татьяна Коннэни гинжилерине бюсюрегенме. Алай андан гинжи сыфатла «урламагъанма», кесим къурагъанма хар бирин. Къумачдан тёммегин, башын, къолчукъларын, аякъчыкъларын тигип, ичин тыкъ синтепон бла толтурама. Сора кийиздеи чурукъчукъла тигеме, тюрлю – тюрлю къумачладан жыйрыкъчыкъ, сумкачыкъ, башчыгъына къаллакъчыкъ этеме. Чач къырыкъыуу, тигиучю, чурукъчу да менме! Бирлерин затханма, башхаларын саугъалагъанма. Бусагъатда юйде жаланда бир гинжим барды.

– Сабийле уа сюйюп келемидиле кружогугъузгъа?

– Хау. Аны къой да, манга битеу жашауларыны юсленинден хапарла айтадыла, жашырын затларын окъуна ышанадыла. Сау болсунла. Мен сабийлени бек сюеме, ала аны сезедиле.

Аталагъа-аналагъа уа ангылатама: сабийлени бармакълары тепгенде мыйылары айныйды. Аны юсюнден кёп къыраллада тинтиуле бардырылгъандыла, ол шарт тохташдырылгъан затды. Мени акъылыма кёре, сабийле къуунып жашагъра керекдиле, чыгъармачылыгъ а къууанчды, насыпды.

– Сизни юч жашчыгъыгъы неге бек къууанадыла?

– Мени атама бла анама барсала, учхан сунарсы аланы. Атам Ботталны Ибрахим бек таза ниетли, чомарт, кимге да игилик тилеген адамды, бир тамата жашха да Ибрахим деп аны ючюн атагъанбыз, аппасына ушасын деп. Анам Жангоразланы Роза уа туудукъларын чексиз кьубутады, аны ючюн ала ыннаны бек сюеди.

– Мадина Ибрахимовна, сизни баш иегиз Хаджиланы Мурат а ишигизге къалай къарайды?

– Ол да, юч згечим, атамнан, жууукъларым- тенглерим да жаланда бир кере окъуна мени арсарлы этмегендиле, кёруруда кёлендиргенлей тургъандыла. Арада директор Фарида Магомедовна, ишчи тенглерим да ариу сёзлерин къызгъанмайдыла. Барысы да сау болсунла.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

2023
УСТАЗНЫ БЛА НАСИЙХАТЧЫНЫ ЖЫЛЫ

Адабият сёзню сюерге, багъаларгъа юйретгенди

Заман бара баргъаны къадар озъан жылланы эсгериу бир таллы уаахты болуп къалады. Эсинге сен сюйген, танысыкъ адамла тюшедиле. Аланы аралларында устазлрыбыз энчи жерни аладыла. Мени аллай адамларымдан бири Жанатайланы Батталны къызы Лидияды. Ол мени, таматаракъланы, ызыбыздан келген тёлюлени да орус тилден бла адабиятдан окъутханды. Орус поэзияны, прозаны да иги билген устазыбыз бизни да юйретгенди адабият сёзню ючюн билирге, сюерге, багъаларгъа.

Лидия Батталовна 1942 жылда Кёнделенде туугъанды. Аны атасы Баттал жангыз къызчыгъына жыл да болгъунчу, 1942 жылда 8 декабрьде, лейтенант чыны бла Москваны къоруулай, жан бергенди. Анга жаланда жыйырма беш жыл бола эди. Анасы Энейланы Сохтанн къызы Батта уа эл сюйген адам болгъанды, кимге да тюз оноу эте билген, жандауурлу адам.

Баттал кеси заманында Ленинчи окъуу шахарчыкъда педтехникумну бошап, туугъан элинде школда башлангган классланы окъутуп тургъанды. Уллу Ата журт урушну аллында уа аны жетижыллыкъ школгъа директор этген эдиле. Анга, башха бир къауум билим берииде ишлегенлегеча, урушха бармазгъа эркинлик берилген Кёнделенде жашагъанды. Ма ол заманда окъутуп башлагъанды ол бизни сегизжыллыкъ школда. Орус поэтлени назмуларын кёлден сагъатла бла айтыучу устазыбызны барыбыз да бирча сюйгенбиз. Ол замандагъы устазла дерс тема бла чекленмегендиле, ала методика излемлени чеклерин билимлерине кёре иги да кенгертгендиле. Баям, андан билгенбиз бир школ программагъа кирмеген уллу поэтлени, жазыучуланы чыгъармаларын, компьютер угъай да, телевизор окъуна хар юйде болмагъан заманлада. Устазым, бизге эсгертиучюоча, алана да алай юйретгенди: не тюрлю усталыгъы болгъан адам да маданиятдан, адабиятдан иги хапарлы, билимли болургъа керекди деп.

Аны тамата къызы Бэла врачды. Кёп жылланы Нальчикде терк болушлукъ берген станцияда ишлеп тургъанды. Жашы Байдаланы Мухаммат окъургъа Москвагъа тебирегенде, биргесине барып, биогюн да анда ишлеп турады. Жашы, келини Яна да врачладыла. Бу озгъан жукъчан ауруну заманында ала барысы да пандемия бла кюрешгендиле.

эди. Алай а ол, Ата журтха къоркъуу тюшгенде, элинде, жеринде олтуруп туралмагъанды. Архив къагъытлада аны къадарыны юсюнден «Лейтенант Жанатаев Баттал Алиевич – командир взвода 21 гвардейской стрелковой дивизии. Погиб 08.12.1942. Уроженец Эльбрусского района», – деп жазылып турады.

Устазым Жанатайланы Лидияны атасы ма аллай адам болгъанды. Анасы Батта уа экижыллыкъ къызчыгъы, урушда ёлген къарындашы эди сабийи Мариям бла Ахмат да ала бла, Къазахстаннга тюшгендиле. Лидия Батталовнаны сабийлери анда озгъанды.

Малкъар халкъ Ата журтха къайтханда, школну Кёнделенде бошап, Лидия Батталовна Къабарты-Малкъар къырал университети филология факультетини орус тил бла адабият бёлюмюне кирип, анда окъуганды. Игиден иги тууар дегенлей, узун эшмели къаракёз къызчыкъ къайда да кёзге терк урунгнганы сейир тюйюлдю. Алай а сыфатынгдан сора да, аны кесине тартхан кёп кылыкъ хунери болгъанды. Бек басы уа – билим алыргъа итинмекликги. Ол университетни иги белгиле бла бошагъанды. Ол заманнга юйюр да къурагъанды.

Баш иеси Аппайланы Хасанбийни жашы Тахир французуз тилден устаз эди. Ол кёп жылланы Къабарты-Малкъар къырал университети филология факультетинде студентлеге французуз тилден дерс берип тургъанды. Аны бла бирге Нальчикни экинчи школда да ишлегенди. Аланы тёрт ариу да, хурметли да къызлары барды. Жарсыугъа, аталары дуниясын бир да эртте алышып, сабийле аналарына бла ынналарына къысылып ёсгендиле.

Лидия Батталовна бир къауум заманны Нальчикде школда ишлегенди. Артда, анасы ауруп, элге къайтып, Элде школда бир кесек ишлегенлей, Лидия Батталовнаны окъуу эм юйретиу жаны бла директорну орунбасары этгендиле. 1980 жылда уа ол Кёнделенде экинчи номерли школгъа директорлукъ этип башлагъанды. Тёрт жылдан Кёнделенде тарых эм этнография музей ачылгъанды. Ол заманда аны анга тамата этгендиле. Музейни мурдорун салгъан Улакъланы Магометгерийни жашы Зейтун болгъанды. Белгили устаз, тарыхчы, этнограф. Ол къайда алдан окъуна экспонатланы жыйып, элни тарыхыны юсюнден китап да жазып, аны бла бирге къартладан эшитген жомакъларын да китап этип, келлик тёлюлеге уллу саугъа этгенди. Ол юйню ишлеуге аны кёп къыйыны киргенди. Элибизни хапарын айтып, алай илхам берип тургъанды ол жаш адамлагъа.

Лидия Батталовна музейге жыйырма жылны ичинде таматалыкъ этгенди. Тюрлю-тюрлю сылтаула бла аллай культура мекямланы бирге къошуу башлангганда, 2004 жылда маданият министерствону буйругъу бла, башындан суу барады деп, Кёнделенде музейде болгъан миллет ырысхыны асламысын Элбрус муниципал районну краевед музейине ётдюргендиле, бир къауум затны уа Нальчикде Миллет музейге бергендиле. Ол жарсыуну ишден сора, Лидия Батталовнанды да ишлерге Миллет музейге кёчюргендиле. Ол, анда бир кесек ишлегенден сора, солуугъа кетгенди.

Биз, аны окъуучулары, не заманда да ыразылыкъ бла сагъынабыз устазыбызны, орус адабиятны сюйдюргени, орус тилни тасхаларын ачханы ючюн, башха адамлыкъ дерслери ючюн да.

Ол аламат юйюр ёсдюргенди. Биогюн аны къызлары миллет сюйген инсанладыла. Элде ёсгенликге, тёртюсю да музыка билим алгъандыла. Устазым, бизге эсгертиучюоча, алана да алай юйретгенди: не тюрлю усталыгъы болгъан адам да маданиятдан, адабиятдан иги хапарлы, билимли болургъа керекди деп.

Аны тамата къызы Бэла врачды. Кёп жылланы Нальчикде терк болушлукъ берген станцияда ишлеп тургъанды. Жашы Байдаланы Мухаммат окъургъа Москвагъа тебирегенде, биргесине барып, биогюн да анда ишлеп турады. Жашы, келини Яна да врачладыла. Бу озгъан жукъчан ауруну заманында ала барысы да пандемия бла кюрешгендиле.

Лидия Батталовнаны экинчи къызы Фатима уа агрономду. Чегем шахарда усталыгъына кёре ишлейди. Ол эки къызны анасыды. Алима, Жаннета да студентледиле. Амина Беккиланы келинлериди. Ол быстыр тигиу жаны бла дизайнерди. Исса бла ол Лейля, Рашид, Жамиля деп, юч аламат сабийни ата-анасыдыла.

Юйюр кичиси Лейля анасыны, атасыны, аппасыны ызлары бла барганды – ол устазды. Нальчикде отуз ючюнчю номерли школда ишлейди. Ол Атмызаланы Таукъан бла эки къыз ёсдюргенди. Ала врачладыла: Таукъан бла эки къыз ёсдюргенди. Ала врачладыла: Дарина уа – жукъчан ауруула жаны бла.

Туудукъларыны юсюнден айтса, устазымы бети жарыйды. Ала барысы да билим жолунда жетишмиидиле. Бир кере, туудугъу Москвада окъуугъа киргенде, аны биргесине барып, тап орнатып келгенде: «Жарсып турама. Сабийди. Анда бир гитче ишчик тапсам, къатында турлукъ эдим», – деген эди устазым.

Бирде мен жангы юйге кёчеме. Кёчгеними экинчи юнюнде, жангы эшикни киритин эталамай, ишге уа барыргъа керек болуп, чыгъама. Сора устазыма тюбеп къалама. Былай-былай, эшикле да ачыкъ тургъанлай, кетип барама дейме. Келгенимде, ол кийиз чулгъамгъа олтуруп, китап окъуп тура эди. Ол мени аягъан этенди ол кюн! Ма аллай къайгъырыулу адамды. Туугъан кюнюме келип, къууандыргъаны, ариу айтханы уа не багъасы барды?!

Кюнде тюбемесем да, жыл сайын окъуна кёрмесем да, хапарын соргъанлай турама. Билеме, дунияда мени бир къайын кюнюмю жарытырыкъ адамым барды – устазым Лидия Батталовна.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Социал фонд

Тёлеуле заманында бериледиле

2023 жылны аллындан башлап республикада 1847 юйюр сабий туугъандан сора бир кере берилиучю пособияны алгъандыла, быйыл аны ёлчеми 23 минг сомду. Ол мурат бла Социал фонд 42 миллион сом бёлгенди.

Тёлеуню алыр ючюн инсан ишлеген жерине барыргъа керекди. Бир жерде ишлемегенле фондну клиент службасында неда къырал жумушланы порталыны юсюю бла заявление жазаргъа тиийлишдиле. Бу жумушну сабий туугъандан сора алты айны ичинде толтурургъа керекди. Пособияны бериую юсюнден оноу заявление жазылып, битеу керекли документле да берилген эселе, оноу 10 ишчи кюнню ичинде чыгарылады. Къагъытла жетишмеселе, аны болжалы 20 кюннге дери созулургъа боллукъду. Бу ахча россейли юйюрлеге аланы файдаларыз къаллай бир болгъанына къарамай бериледи, ол ата-анала, опекунла, баланы алып ёсдюргенлеге да тёлеонирге боллукъду.

ХАБИБУЛЛАХЛАНЫ Зульфия.

Хурметлеу

Назму тизгинлери, насийхаты бюгюн да биргебизгедиле

Баш кюн Нальчикде «Нальчик» бизнес кьонакъ юйде Къабарты-Малкъарны, Къарачай-Черкесни, Къалмыкъ Республиканы да халкъ поэти Гуртуланы Салихни хурметине аталгъан жыйылыу болгъанды. Аны Кавказ жазыучуланы клубуну КъМР-де бёлюмю эм Салихни юйюрю къурагъандыла.

Ол ишге клубну шёндюгю президенти белгили дагъыстанлы назмучу Маясат Муслимова, Чечен Республикадан журналист, жазыучу Руслан Юсупов, назмучу, Гудермес район газетни баш редактору Хажбауди Борхаджиев, Шимал Осетиядан «Мах дуг» журналны баш редактору Оксана Хетагурова, КъЧРден жазыучу, драматург Лариса Шебзухова, КъМР-ден жазыучуланы, журналистлени къауууму, Акъ-Суу элни администрациясыны башчысы Гергьокъланы Тимур, Акъ-Сууну мектебини директору Бачиланы Анжела, устаслары, окъуучуланы къауумлары, дагъыда кёп башхала къатышхандыла.

Жыйылыуну Кавказ жазыучуланы клубуну республикада бёлюмюню таматасы Османланы Хыйса ачханды.

– Салих миллетни уллу кишилеринден бири эди. Культурабызгъа, адабиятыбызгъа аламат къошумчулукъ этгенди. Дуния литературада белгили чыгъармаланы ана тилибизге кёчюрюп, малкъар тилде сёлешдиргенди. Кесини уа не кьадар чыгъармасы барды?! Аланы окъуй, биз анагъа, туугъан жерге, Ата журтха сюйменликни кёребиз. Салих адамлыгъы да бийик болгъанладан эди. Ол шарты уллугъа, гитчеге да хурмет этгенинде да кёрюнюп тура эди.

Кеси да жаш жазыучулагъа, журналистлеге кёз-кьулакъ болгъанлай тура эди. Мен да аны кёп кере насийхат сёзюн эшитгенме. Китап жазаргъа да ол таукел этдиргенди. Аргъы дуниясы жаннет болсун,-дегенди.

Андан сора Акъ-Суу элни администрациясыны башчысы Гергьокъланы Тимур сёлешгенди.

– Салихни эрттеден бери таныйэдим. Бир эллине болгъанлыбызгъа къууанама, ёхтемленеме. Аны ата халкъны эсинде къаллыкъды. Эжинчи жыл элде маданият юй ишлер акъылыбыз барды, Аллах айтса, анга Салихни атын атарыкъбыз,-дегенди ол.

Ызы бла клубу президенти Миясат Муслимова сёлешгенди. Ол Салихни кёп назмуларындан юзюкле окъугъанды. Аланы сыфатлагъанды, терен магъаналы болгъанларын, бай тил бла жазылгъанын чертип айтханды.

– Жазыучуланы клубуна Салихни атын атагъанбыз. Аны аты бла конкурс да къурагъанбыз. Алчылагъа ахча саугъа да бергенбиз. Сайлама чыгъармаларыннан китап этип басмалагъанбыз. Бу ишде Салихни юйюрю да иги болушханды,– деп, ары келгенлеге жангы китапладан саугъала этгенди.

Чеченден, Шимал Осетиядан келечиле да Гурту улуну юсюнден кёп эсгериулерин айтхандыла, аны назмуларын да окъугъандыла. Ол къурагъан клуб битеу кавказ жазыучуланы жууукълашдырыргъа, аланы чыгъармалары бла окъуучуланы кенгирек шагъырей этерге уллу себеплик болгъанын белгилегендиле.

Къонакъла сёзлерин айтхандан сора, Акъ-Суу элни школчулары Салихни назмуларын кёлден айтхандыла. Директорлары Анжела Ахматовна уа поэт терк-терк келип, школ жашауну юсюнден сора, къайгыыра тургъанын эсгергенди.

Андан сора Салихни жашы Расул, тукъумну атындан Гурту ланы Алибек сёлешип, жыйылгъанлагъа жюрек ыразылыкъларын билдиргендиле. «Атам клубну къурагъандан сора аны ишин тынгылы бардырыр ючюн билгенин, заманын да аямай кюрешгенди. Бюгюнлюкде ол ишни Миясат Муслимова тийишлисича бардырады. Аллах ыразы болсун»,– дегенди Расул.

Ол юон ары келгенлени эсларинде бу жыйылыу кёпге дери къаллыкъды. Поэтле, жазыучула сунмай, билмей тургъанлай кетип къаладыла дуниядан, ёмюрлюк сёзлерин къоя ызларындан. Быллай жыйылыула къуран, аланы эсгере тургъан а магъаналыды.

ЛЕЙЛУН улу Хыйса.

Эришиу

Ахыр урумуна къатышырыкъды

«Жылны устасы – 2023» Битеуроссей усталыкъ эришиую республика даражалы кесегини эсеплерине кёре сагъынылгъан урумда хорлагъанны производстволу окъутууну устасы Ляна Панжокова саналгъанды. Ол энчи медицина жаны бла усталыкъ берген «Призвание» атлы колледжни устазыды.

Ляна Артуровна Къабарты-Малкъарны атындан энди сагъынылгъан конкурсну ахыр кесегине къатышырыгъы да белгиленнгенди. Ол а Тула шахарда 28 сентябрьден экинчи октябрьге дери озырыкъды. Россейни саулай да субъектлеринден а анда хунерлерин 89 адам ачыкъларыкъды.

Эсгерте кетейик, «Жылны устасы» эришиу федерал даражада быйыл ючюнчю кере бардырылады. 2010 жылда анга билим берууню бу бёлюмюнде ишлеген 2046 уста къатышханды. Былтыр а хунерлерин быллай конкурсда сынаргъа излегенлени саны 2784 адамгъа жетгенди. Быйыл а эришиуге къатышырыгъа сюйгенни тизмеси иги да кёбейгенди – анга 3917 уста бергенди кеслерини заявкаларын.

Конкурсха тири халда къатышханлагъа уа Брянск область, Чуваш Республика, Москва, Белгород область саналгъандыла. Аланы санында Къарачай-Черкес да барды. Къарындаш республикадан эришиуге къатышыргъа хазырлыкъларын 187 уста билдиргендиле.

Регион урумну озгъан кесегинде устазла эки ишни тамамларгъа керек болгъандыла. Эм алгъа ала окъуучуларын къалай хазырлагъанларыны юсюнден видеопрезентацияларын кёргюзтгендиле. Ызы бла уа ала мастер-класслада кеслерини усталыкъ хунерлерин ачыкълагъандыла.

«Жылны устасы» конкурс «Профессионалитет» федерал проектни чеклеринде бардырылады эмда орта усталыкъ билим берууде кадрланы кёбейтиуге бла аланы айнытыугъа, чыгъармачылыкъ байламлыкъланы кенгертиуге, жангы башламчылыкъла бла байламлы сынамгъа тюшюнюрге, жетитшимлени да кёргюзтюрге себеплик этеди. Эришиу РФ-ни Жарыкъландыруу министерствосуну, Жарыкъландыруну Къырал университетини, Билим берууню Битеуроссей Профсоюзуну тутхучлулукъ этиулери бла къуралады.

2022 жылда аны федерал урумунда Информациялы технологияланы Дондагъы колледжини устазы хорлагъан эди. Аны себепли быйыл эришиуге къатышханлагъа кёнакъбайлыкъны Тула область этерикди. Эришиу Орта усталыкъ билим берууню юнюн байрамлаугъа аталлыкъды. Андан сора да, быйыл жангылыкъ да барды. 2023 жылдан башлап, «Жылны устасы» конкурсда хорлагъан адамгъа ахча саугъа - 200 минг сом берилликди.

ТРАМЛАНЫ Зухура.

Къоркъуусузлукъ

Суу жагъалада солугъанлагъа къайгыыра

Июньда республикада кёлледе бла чекреледе жууунуу кезиу башланады. Аны бла байламлы МЧС-ни регион бёлюмюнде ишлегенле кёллени бла череклени къатларында солугъанланы къоркъуусузлукъларын жалчытыу не халда болгъанын тинтгендиле.

Алай бла къутхарыучулу бу юонледе Нальчикни экинчи кёлюнде болгъанды ла, керекли оборудование болгъанына бла къалгъанына эм аны халына къарагъандыла. Солугъанланы къоркъуусузлукъларын ючюн жууаплы болгъан адамла суулада ачыгъанлагъа болуша билгенлерине, биринчи медицина болушлукъну этерча онглагъа, къутхарыу кереклеге (къайыкъ, жилетле эм аллай башха затла) энчи эс бургъандыла. Инсан суу объектде кесин къалай жюриютюрге кереклисине юйретген язвыларын бла къангалагъа, жууунургъа жарамагъан жерледе аны юсюнден билдирген белгилеге къарагъандыла.

– Бузукъулукъла заманында ачыкъланнганларыны хайырындан солуу тынчлыкъла ётеди, адамла къыйын болумладан сакъланадыла,– деп чертгенди бёлюмню башчысы Амирби Бжахоков.

Республикада чекреледе неда кёлледе солурча битеу да 9 жер барды: Нальчикде курорт эм 2-чи кёл, Аушигерде «Къаншао» дарман суула, Аушигерде «ИП Жабалиев» исси суула, Черек районда Огъары Чирик кёл, Терек шахарда кёл, Прохладнада «Оазис» эм «Авангард» солуу базала. Къайыкъла бла Нальчикде «Курортное», «Трек» эм экинчи кёлледе, Черек районда Огъары Чирик кёлде жюзерге жарайды.

МЧС республикада жашагъанланы эм къонакъланы жангызда эркин этилген жерледе солугъа кереклисин эсгертеди. Чекреледе къайыкълада неда башха затлада жюзерге арталлыда жарамайды. Быллай жерледе къоркъуусузлукъну унутмагъыз, суу асыры уллу базынылукъну кечмейди. Жорукъланы билиу эм аланы толтруу къыйын болумдан сакъланыргъа болушурукъду.

ХАБИБУЛЛАХЛАНЫ Зульфия.

Жамауат

Уллу, гитче да зауукълукъ табарча

Тырныарууз шахарны сабий паркы къуралгъанлы кёп жыл болады. Ууакъ сабийлери бла анала кёп келедиле бери солургъа. Алай аны тёгереги, аттракционлары да заманнга кёре эски болгъан эдиле. Ахыр кере паркны тапландырыу ишле жыйырмадан артыкъ жыл мындан алгъа бардырылгъан эдиле. Аны хар жылдан жангыртып, керекли затларын тюзетип, кечине келгендиле. Алай быйыл федерал программа бла бу объектде жангыртыу ишле баллангандыла.

Паркны таматасы Пашаланы Батыр билдиргеннге кёре, бусагъатха дери кёп иш этилгенди. Районну администрациясыны таматасы Сотталаны Къурманны болушлугъу бла мында 67 теркге керекликсива къаралгъанды. Артыкъ бутакълары кесилип, тийишли халгъа келтирилгендиле. Чыракъ ызла толусунлай жангыртылгъандыла. Энди жаяу жолчукълагъа бла майданнга плитка салынырыкъды. Фонтан ишленирикди. Дагъыда тёрт гитче архитектура форма салынырыкъды. Кьыллаучала, гитче сабийчиклени булжутурча затла ишленирикдиле.

– Мен мында ишлегенли жыйырма юч жыл бола келгенди. Не заманда да солургъа келгенлеге бет жарыкълы тюбеп, жарсытмай, солуп кетерча амалла къурагъанбыз. Мындан ары да, сабийлерибизни компьютерледен айырып, эртте заманладача, ойнатып, зауукъну солутуп ашыралсакъ, тюз жумуш эттенибизге ийнанырыкъма. Жаш анала да бизге сюйюп келип, солуп, балаларыны ойнагъанларына къууанып кетерле деп ышанама!» – дейди Паша улу. Тапландырыу ишле заманында бошалып, сентябрьде парк ишлеп башлар, деп ышанадыла тырныаууздан.

Бу материалны редакциягъа Тырныаууздан Темуккуланы Асият жибергенди.

Хазырланыу

Таулагъа – сейир жолоучулукъ

Республикада внедорожникледе жолоучулагъа «Таулу Къабарты-Малкъар» деген маршрут жарашдырылады. Анда ишле къалай баргъанларына курортла эм туризм министрни орунбасары Асланби Шхагапсоев, Лескен районну администрациясыны башчысы Сафарби Инжижоков, Ташлы-Таланы администрацияны башчысы Токуланы Борис да барып къарагъандыла.

Ала маршрутда орналлыкъ талай майданда болгъандыла, элге кирген жерде талада тохтагъандыла. Былайда жолну атын хазаргъа, солурча жер къурагъра боллукъду. Ызы бла ала Хазнидон ауузгъа баргъандыла, анда тёгерекге къарарча майданла ишлерге жараулу жерлени белгилегендиле. Асланби Шхагапсоев айтханыча, ала объектлеге халны эсепде тутадыла.

– Бу ишге министерствону ишчилери, экспертлени, внедорожникледе экспедициялары къурагъан специалистлени бла дизайнерлени да къатышдырабыз. Биз оюм этгенди, быллай проектни муниципалитетле бла бирге тамамларгъа тийишлиди, аны ючюн жер-жерли администрацияланы башчылары да биргебизгедиле, – дегенди ол.

Ишчи жолоучулукъ Огъары Малкъарда бошалгъандыды. Мында Хазнывцек эм Курнаят ауушлада бёгюрекге къарарча майданла, Хазнидон эм Сукан ауузлада солуу жерле боллукъдула.

«Таулу Къабарты-Малкъар» сейир проектди, аны жолу тамашалыкъ жерле бла ётеди, маршрутну жарашдырыу ишле быйыл апрельде башланнгандыла. Сафарби Инжижоков билдиргенича, бусагъатда адамланы солуулар къурарча жерлени сайлау барады, жаяулар туризмни айнытырча онгла да тинтилликдиле.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

УФСБ

Уу – кесинде, юйюнде да

Наркотиклени законсуз сатыу-алыугъа къажау излеу-тинтиу жумушланы кезиуюнде РФ-ни ФСБ-сыны КъМР-де Управлениясыны къуллукъчулары, полициячыла бла бирге 32-жыллыкъ нальчикчини аманлыкъчы ишин тохтатхандыла. Аны тинтген кезиуде эмда жашагъан жеринде 26,53 грамм «героин» бла 57,58 грамм «метадон» табылгъандыла.

Бу шартла бла байламлы РФ-ни УК-сыны 30-чу статьясыны 3-чю кесегине эм 228.1-чи статьясыны 4-чю кесегине кёре терслеу материалла ачылгъандыла. Законлагъа тийишлиликде, быллай аманлыкъ этгенни эркинлиги 20 жылгъа дери сыйырылыргъа боллукъду.

Жалгъан къагъытланы жарашдыргъанды

Экономикада аманлыкъларгъа къажау излеу-тинтиу жумушланы кезиуюнде РФ-ни ФСБ-сыны КъМР-де Управлениясыны къуллукъчулары, Ич ишле министерствону келечилери бла бирге кьошакъ билим бериу учреждениялада бирини алгъыннгы тамасыны аманлыкъчы ишин тохтатхандыла. Кюч ведомствода бизге билдиргенлерича, «Устазланы профессионал билимлерин тохтаусуз ёсдюрюю арасы» къурал учреждениясы Терк районда бёлюмюню оноучусу устазланы билимлерин ёсдюрюню юсюнден жалгъан документлени хазырлагъанды. Алай бла ол къыралгъа 2,6 миллион сом къоранч этгенди.

Ишеклиге РФ-ни УК-сыны 160-чы статьясыны 4-чю кесегине кёре терслеу материалла ачылгъандыла. Законлагъа тийишлиликде, быллай аманлыкъ этгенни эркинлиги 10 жылгъа дери сыйырылыргъа боллукъду.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Спорт

Футболчуланы жаш тёлюсю

«Спартак-Нальчик» сабий-жаш тёлю спорт школ 2014 жылда къуралгъанды, 2015 жылда уа аны «Спартак-Нальчик» футбол клубка кьошхандыла, алай бла ала ишлерин профессионал халда бардырып тёбиргендиле.

Бюгюнлюкде спорт школда республиканы битеу районларындан бла шахарларындан 340 сабий жюрюйдю. Аланы 16 тренер юйретди. Аланы араларында «Сыйлы» деген атха тийишли болгъанла, кеслерини заманында премьер-лиганы къауумунда ойнагъанла да бардыла. Школ ишлеген заманны ичинде аны футболчулары 370 битеуроссей эм республикалы эришиулеге къатышхандыла, аладан 90-да биринчи жерлени алгъандыла, 80 кере – экинчиле, 110 кере да ючюнчюле болгъандыла.

Россейни биринчилигине атланырыкъдыла

Краснодарда женгил атлетикадан СКФО-ну бла ЮФО-ну чемпионатлары бардырылгъанды, ала 500-ден аслам эм ючлю спортчу къатышханды.

Республикабызны келечилери аслам майдал къытхандыла. «Алтынланы» кеслерини ауурлукъларында Ахметланы Хасан, Дамира Шибзухова, Даниил Хирьянов, Артём Морсаков алгъандыла. Ючюмюю майдалла – 13, «домакъла» да 10 болгъандыла. Эки атлетибиз Россейни 18 жыллары толмагъан спортчуланы араларында боллукъ биринчилигине айырылгъандыла, дагъыда бири къыралны 20 жыллары толмагъан спортчуланы араларында бардырыллыкъ чемпионатына къатышырыкъды.

Тийишли саугъа

КъМР-ни Спорт министерствосуну тхэквондодан олимпиада резервни школуну тренери Тикаланы Идрис бу юонледе РФ-ни Спорт министерствосуну 1-чи даражалы диплому бла саугъаланнганды. Быллай сыйгъа ол тхэквондодан Россейни биринчилигинде чемпионну хазырлагъаны ючюн тийишли кёрюлгенди. Ол юйретген спортчу Элина Тхамоковагъа эришиуледе жетген болмагъанды,

Россейни тхэквондодан (ВТФ) биринчилиги 8-14 июньда Ростов областны Шахты шахарында ётгенди. Анга къыралны 60-гъа жууукъ регионундан 12-14 жыллары толгъан 800 жаш спортчу къатышханды.

Энди Элина тренери бла бирге халкъла аралы эришиулеге къатышырыкъдыла. Ала 29 июньда Тайландда бардырылыкъдыла. Августа уа ала дунияны чемпионатына барлыкъдыла. Эришиуле Босния эм Герцеговина боллукъдула.

Бизникиле – эм ючлюе

Россейни юнюне аталып, Нальчикде «Каисса» шахмат арада эришиу къуралгъанды. Анга Къабарты-Малкъардан, Къарачай-Черкесден бла Шимал Осетия-Аланиядан 60 спортчу къатышханды. Анда биринчи жерни спортчу устасы, шахматланы ветераны Чамал Гедгафов алгъанды, экинчи жерге Нальчикден жаш спортчу Текуланы Валерий тийишли болгъанды, ючюнчюге Альберт Долов чыкъгъанды.

18 жыллары толмагъанланы араларында Азамат Маремшаов хорлагъанды, 14-жыллыкълада эм ючлю Текуланы Эмир болгъанды, къызлада уа – Фатима Шахмурзова. Ветеранланы араларында «алтынны» Шауаланы Ануар алгъанды.

Хорлагъанланы барысына да грамотала, майдалла эм ахча саугъала берилгенди.

Материалланы басмагъа **АБДУЛЛАХЛАНЫ Фатима** бла **КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия** хазырлагъандыла.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи – **42-63-01**.
Баш редакторну орунбасарлары – **42-38-21**, **40-04-82**.
Жууаплы секретарь – **40-03-24**.
Секретариат – **40-93-62**. Корректорла – **42-63-52**.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право – **42-24-02, 42-67-68**.
Экономика – **42-66-73**.
Культура – **42-66-76**.
Социал ишле – **42-75-82, 40-59-18**.
Курортла, туризм эм спорт – **40-39-93, 42-66-71**.
Окъуучула бла байламлыкъла жюриютюу эм жазыныу – **42-37-94**.
Энчи корреспондент – **42-68-72**.
Операторла – **42-66-85, 40-28-97**.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къоз жазмалгъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материалларда айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге болукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан **400** газет тизгинден (машинка бла жазылгъан **5–6** бет) кёпню алмайды.

Газет Связьны, информация технологияланы эмда асламны коммуникацияланы ишлери жаны бла федерал надзор службаны (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениясында **2016** жылда **19 декабрьде** регистрация этилгенди.

Регистрация номер **—ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893**

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды.
Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тандырыу ючюн КъМР-ни почта связьны федерал Управлениясы жууаплыды.
Телефона: **76-01-21**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: **42-69-34**

Газет айыкъда юч кере чыгъады – **геуюрге, орта, шабат** кюнледе.

Номерге графикге кёре
19.00 сагъатда къол салынады.
20.00 сагъатда къол салынгъанды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Османланы Хыйса – дежурный редактор; Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия – жууаплы секретарны орунбасарлары; Ахматланы Люаза (1,2-чи бетле), Зазаланы Лида (3,4-чю бетле) – корректорла.

Тиражы **1676** экз. Заказ № **1268**
Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru